

Schrijven leerjaar 1 en 2 vmbo-g/t

De leerlingen in de onderbouw van het vmbo hebben de doelen voor referentieniveau 1F vaak nog niet of nog maar net bereikt. In de onderbouw van het vmbo moet deze basis worden onderhouden, versterkt en waar nodig aangevuld. Van bk leerlingen mag verwacht worden dat ze aan het einde van leerjaar 2 de onderstaande doelen beheersen. Van de gt leerlingen mag verwacht worden dat ze deze doelen aan het einde van leerjaar 2 goed beheersen. Met blauw zijn doelen aangegeven op niveau 2f waarvan verwacht mag worden dat zij die ook beheersen aan het einde van de onderbouw.

Leerdoelen

De leerlingen

- schrijven allerlei soorten teksten, waaronder verhalende, informatieve, directieve, beschouwende en argumentatieve teksten
- herkennen en gebruiken kenmerken van verhalende, informatieve, directieve, beschouwende en argumentatieve teksten
- verzamelen informatie uit verschillende soorten bronnen
- stellen het schrijfdoel en het lezerspubliek, hoofdgedachte en ordening van tevoren vast en zijn trouw aan hun schrijfdoel en passen hun toon aan het publiek aan
- ordenen de informatie in de tekst zo dat de lezer de gedachtegang gemakkelijk kan volgen. De teksten hebben een begin, een midden en een slot.
- Ze maken alinea's, gebruiken veel voorkomende signaalwoorden zoals en, maar, want omdat. En ze gebruiken verwijswaarden.
- ze formuleren hun gedachten en gevoelens in enkelvoudige en samengestelde zinnen.
- kiezen de juiste woorden en formuleren hun gedachten en gevoelens in enkelvoudige en samengestelde zinnen
- schrijven langere teksten met de juiste spelling en interpunctie en gebruiken basisconventies voor brieven, email et cetera.
- besteden aandacht aan de vormgeving en de lay-out en aan basisconventies van email, brief et cetera.
- lezen hun geschreven tekst na en reviseren die zelfstandig
- lezen teksten van hun klasgenoten en becommentariëren die
- reflecteren op het schrijfproduct en op het schrijfproces.

Didactische richtlijnen

Richtlijn 1: besteed zowel aandacht aan gericht schrijven als aan vrij schrijven.

Vrij schrijven is een effectief middel voor het vergroten van de uitdrukingsvaardigheid van de leerlingen, hun productieve woordenschat en hun creativiteit, net zoals vrij lezen belangrijk is voor de ontwikkeling van de leesvaardigheid en de receptieve woordenschat. Dit is op alle niveaus van het onderwijs belangrijk bij het voorbereiden op lezen of schrijven, het verwerken van informatie oefenen van een vlotte pen. Zo draagt dit ook bij aan het leren schrijven gericht op een doel en een publiek, en het bereiken van de beoogde referentieniveaus.

Richtlijn 2: Geef betekenisvolle schrijfoopdrachten.

Schrijven moet een doel hebben. Maak de schrijfoopdracht daarom zo echt mogelijk. Je schrijft niet voor de leraar van de docent, maar voor een echt publiek; zoek ook naar mogelijkheden om het werk van leerlingen te publiceren. Levenschte situaties en echte publicaties maken het belang van het goed uitvoeren van de opdracht voor de leerlingen groot. Daardoor wordt het leereffect sterker. Zoek dus op school, in de omgeving van de school en bij andere vakken naar gelegenheden en aanleidingen om iets te schrijven wat ertoe doet zoals een uitnodiging voor een ouderavond, reclame voor de school, een jaarboek, een blog.

Richtlijn 3: Zorg voor een rijke leeromgeving.

Om goed te leren schrijven is ook een rijke leeromgeving nodig. Een omgeving waar veel in gebeurt en waarin geschreven taal een belangrijke rol speelt. Leerlingen moeten regelmatig schrijven; de Inspectie heeft in 2010 geconstateerd dat de tijd die de meeste scholen aan schrijven besteden aan de krappe kant is waardoor de kans groot is dat de beoogde einddoelen niet worden gehaald.

Zorg voor een samenhangend leerstofaanbod van veel kleine schrijfoopdrachten en enkele grote schrijfoopdrachten. Alle fases uit het schrijfproces moeten aan bod komen in instructielessen. Het is bij een procesgerichte didactiek niet nodig bij elke schrijfoopdracht alle fases van het schrijfproces te doorlopen. Veel beter is het korte gerichte opdrachten te geven waarmee delen van het schrijfproces worden geoefend. Geef daarbij wel aan op welke fase in het schrijfproces de opdracht betrekking heeft. Dit kunnen ook vrije schrijfoopdrachten zijn. Bijvoorbeeld het bedenken van eerste zinnen, het maken van een mindmap om materiaal te verzamelen. Korte schrijfoopdrachten zijn eveneens in te zetten als voorbereiding op het lezen van een tekst of het verwerken van informatie. Bij een grotere opdracht, zoals een verslag of een artikel schrijven, werkt een leerling langer aan het schrijfproduct en doorloopt hij het hele proces. Hierbij passen de leerlingen alles wat ze geleerd hebben toe.

Richtlijn 4: Werk vakoverstijgend aan de ontwikkeling van schrijfvaardigheid.

Benut zaakvakken als functionele context voor schrijfoopdrachten en voor het schrijven om te leren. Inventariseer welke belangrijke schrijfoopdrachten er op school worden gegeven. Zorg dat de leerlingen de aanpak die ze bij Nederlands hebben geleerd toepassen bij andere vakken. De schrijfkaders, checklisten en stappenplannen die u inzet als hulpmiddelen bij de les Nederlands kunnen ook ingezet worden bij andere lessen. Door bij belangrijke schrijfoopdrachten samen te werken vermeerdert u de leertijd en u zet deze leertijd effectiever in.

Richtlijn 5: Besteed gericht aandacht aan de structuur en de specifieke taalkenmerken van verschillende genres teksten.

Elke tekstsoort heeft zijn eigen tekstkenmerken. Niet alleen literaire teksten zijn onder te brengen in genres, ook teksten uit disciplines die gericht zijn op een bepaald doel en een bepaald publiek zijn genres te beschouwen. Voorbeelden van genres zijn het betoog, de instructietekst, de beschrijving of uiteenzetting. Doordat leerlingen (en leraren) beter inzicht hebben in de opbouw van teksten geven ze gericht feedback op geschreven teksten en is de kwaliteit van de geschreven teksten beter.

Daarnaast moeten leerlingen leren het taalmateriaal (woorden, kenmerkende zinsbouw, tekst structuur) te (re)produceren en uiteindelijk te gebruiken. Ook dit kan ik orte schrijfpodrachten worden geoefend.

Geef leerlingen in de oefenfase schrijfkaders als hulpmiddel om het specifieke taalgebruik van een genre te produceren.

Voorbeeld van een schrijfkader

Op het moment wordt er veel gepraat over

Mensen die het hiermee eens zijn zoals beweren dat

Ze voeren ook als argument aan dat

Ten slotte vinden ze dat ...

Er zijn echter ook mensen die hier heel erg tegen zijn. vinden dat

Ze hebben sterke argumenten voor hun mening namelijk:

Een ander tegenargument is

Verder

Als je alle argumenten op een rijtje zet vind ik datomdat

Bouw het gebruik van schrijfkaders vervolgens weer af.

Richtlijn 6: Leer leerlingen strategieën voor het verzamelen van ideeën en materiaal, het plannen, het schrijven van de eerste versie en het reviseren van verschillende soorten teksten.

De manier waarop het schrijven van een tekst wordt aangepakt verschilt per schrijver. De een maakt eerst een planning die hij vervolgens uitwerkt. Deze schrijfaanpak wordt ook wel de *ingeniieursaanpak* genoemd. De ander begint direct met schrijven en ordent /revisiert daarna de tekst(fragmenten), ook wel de *beeldhouwersaanpak* genoemd. Uw leerlingen moeten nog ontdekken welke stijl het best bij ze past. Het is uw taak om ervoor te zorgen dat zij met verschillende schrijfstijlen kennismaken. Laat ze ervaren dat ze een schrijfpodracht op verschillende manieren kunnen beginnen. Een van de mogelijkheden is om eerst een stappenplan op te stellen; een andere manier om te starten is het geven van een aantal steekwoorden of een beginzin.

Welke aanpak de leerling ook het beste ligt, het is belangrijk dat u uw leerlingen ervan bewust maakt dat het schrijfproces uit verschillende fases bestaat, waarvan de basis bestaat uit *plannen, schrijven en reviseren*. Deze fases kunnen verder worden uitgewerkt in stappen of strategieën die een leerling moet leren beheersen (zie kader op de volgende pagina). Deze denkstappen (strategieën) planmatig doorlopen helpt een leerling om te leren hoe het moet schrijven om een bepaald doel te bereiken. Elke tekstsoort brengt zijn eigen strategieën met zich mee voor het verzamelen van taalmateriaal en het ordenen van de tekst.

Om de leerlingen inzicht te geven in het schrijfproces legt u de fases van het schrijfproces uit, bijvoorbeeld aan de hand van het 6 fase-model. Maak voor stappenplannen voor schrijfpodrachten, die gebaseerd zijn om deze 6 fases.

Fase in schrijfproces	Doel(en) van de fase
Oriëntatie op het onderwerp en de opdracht	Voorkennis genereren, of spelen met het onderwerp/vrij schrijven/brainstormen Tekstsoort, doel en publiek bepalen Bepalen wat het publiek moet weten (lijstje maken) Criteria en evaluatiepunten afspreken/vaststellen
Materiaal verzamelen	Ideeën genereren Hoofdvragen en deelvragen formuleren en beantwoorden (of opzoeken) (eventueel weergeven in een mindmap)
Ordenen, eerste opzet	De volgorde bepalen, of een structuurschema maken
Kladversie	Eerste versie schrijven
Evalueren	Zelf lezen en reflecteren, feedback ontvangen van anderen Eerste versie herzien
Reviseren/redigeren	Fouten verbeteren, eindversie schrijven, vormgeving en lay-out bepalen

Ten slotte worden de teksten gepresenteerd en/of gepubliceerd. Strikt genomen is dat niet meer een onderdeel van het schrijfproces. Het is echter wel een belangrijke fase in het leerproces van de leerling.

Richtlijn 7: Laat leerlingen met elkaar samenwerken bij het schrijven.

Richt je schrijfles in als schrijverslaboratorium of een schrijf community. Onervaren schrijvers hebben veel voorbeelden nodig, van leeftijdgenoten: instructievideo's over schrijf aanpak en strategieën en voorbeeldteksten. Samenwerken is een manier om als schrijver je interne beoordelaar te ontwikkelen en te leren je te richten op een lezerspubliek. Gebruik de werkvormen waarbij de leerlingen het effect van de door hun geschreven tekst ervaren. Laat leerlingen elkaar feedback geven op het schrijfproduct. Geef leerlingen de opdracht minimaal de volgende teksten te bespreken: de schrijfpdracht, de eerste tekstversie, de herschreven tekstversie en de eindversie. Koppel daarbij altijd terug naar de eerste fase van het schrijven, waarin de criteria en de evaluatiepunten op een rij zijn gezet.

Wanneer leerlingen feedback geven op elkaars teksten, help ze dan door vuistregels te gebruiken voor goede feedback. Oefen dit met elkaar.

- Begin een tekstbespreking altijd met positief commentaar: wat gaat goed?
- Geef voorbeelden van wat je goed vindt uit de tekst.
- Zijn er stukken tekst die je niet begrijpt? Stel vragen aan de schrijver.
- Wat kan de schrijver doen om de tekst nog beter te maken? Geef een voorbeeld.

Richtlijn 8: Leer leerlingen zelf hun schrijfproces te reguleren.

Uiteindelijk moeten leerlingen zelfstandig een schrijfpdracht kunnen verhelderen, kwaliteitscriteria achterhalen en alle fases van het schrijfproces zelfstandig doorlopen. Samenwerken, zelfbeoordeling, observerend leren zijn middelen om dit te doen. Daarbij zal de docent in het begin veel moeten sturen en feedback moeten geven. Naar mate de leerlingen meer ervaring hebben laat de leerkracht meer aan hun over.

Richtlijn 9: Geef leerlingen inzicht in hun vorderingen

Beoordeel het schrijven en het proces. Geef aan wat een leerling moet doen om zijn niveau te verbeteren.

Een rubric is een instrument dat hierbij kan worden gebruikt. Aan de linkerkant staan de dimensies waarop het product wordt beoordeeld. Leerlingen kunnen aan de hand van rubrics elkaars werk beoordelen. Door met rubrics te beoordelen kan dezelfde schrijfpdracht op verschillende niveaus beoordeeld worden. Zo kan de docent niveaudifferentiatie toepassen.

Woordkeus	1	2	3	4
Bevat het gedicht originele, verrassende vondsten?	Geen originele, verrassende vondsten.	Een enkel origineel, verrassend woord.	Een originele, verrassende, dichtregel.	Meer dan een originele, verrassende dichtregel.

zinsformulering	1	2	3	4
Zijn de zinnen goed geformuleerd?	Een enkele goed geformuleerde zin.	Minstens de helft van de zinnen goed geformuleerd.	Minstens driekwart van de zinnen goed geformuleerd.	Alleen sporadische zwakke of foute formuleringen

Voorbeeld van een Rubric uit Nieuwsbegrip

Richtlijn 10: Zorg voor stimulerende feedback in alle fases van het schrijfproces.

Feedback is wezenlijk om leerlingen steeds een stapje verder te brengen. Leerlingen krijgen feedback niet alleen van u als leerkracht, maar ook van hun medeleerlingen. Leg de nadruk op hoe de leerling zijn vaardigheid of tekst kan verbeteren. Geef feedback op die zaken die centraal staan in de les. Dat kan betekenen dat u feedback op spelling en grammatica achterwege laat of pas later aan de orde stelt. Zorg dat leerlingen de gelegenheid hebben de feedback te verwerken bij het herschrijven van de tekst, want dan is feedback het meest effectief. Stel stimulerende vragen.

Startvragen:

- Wat heb je tot nu toe gedaan?
- Wat vind je het beste stukje?

Formulering:

- Hoe zou je dit anders kunnen formuleren?
- Zijn de formuleringen voor jouw lezers goed te begrijpen?

Tekstsoort/doel:

- Wat wil je met de tekst bereiken?
 - Past je taalgebruik bij deze tekstsoort?
- Publiek:
- Voor wie schrijf je de tekst?
 - Wat zou de lezer graag over dit onderwerp te weten willen komen?
- Onderwerp:
- Waar gaat je tekst in het kort over?
 - Wat wil je nog meer over het onderwerp kwijt?
- Het schrijven:
- Heb je al teruggelezen wat je geschreven hebt?
 - Hoe ga je verder?
- Structuur:
- Hoe is de volgorde van je deelonderwerpen?
 - Zit er een logische lijn in je tekst?

Tijdbesteding

Besteed minimaal 1 uur per week aan schrijven: veel kleine deelopdrachten of korte opdrachten om te leren formuleren binnen verschillende tekstgenres. Geef eens per twee maanden een grote opdracht. Geef eens per twee of drie weken gericht instructie over strategisch schrijven, het schrijfproces of het (re)produceren van diverse tekstgenres.

Om dit mogelijk te maken is vakoverstijgend werken aan de ontwikkeling van schrijfvaardigheid een voorwaarde. Inventariseer wat er bij andere vakken geschreven wordt (zowel vrij schrijven als communicatief schrijven). Het aantal lessen Nederlands is vaak te weinig om aan het minimum van 1 uur per week te komen, maar samen met andere vakken is dat haalbaar.

Toetsen en differentiatie

De kerndoelen van het schrijfonderwijs en de daarop gebaseerde referentieniveaus vormen de basis van het schrijfonderwijs. De wetgeving ten aanzien van de referentieniveaus verplichten de school om bij het schoolverlaten aan te geven of de leerlingen voor schrijven niveau 1F of 2F hebben bereikt, maar er zijn op dit moment geen expliciete evaluatie-instrumenten beschikbaar waarmee dat kan worden vastgesteld.

Daarom is het zaak dat het schoolteam beleid ontwikkelt voor het schrijfonderwijs en afspraken maakt over het monitoren van de schrijfontwikkeling van de leerlingen. Het is raadzaam om leerlingen een portfolio te laten bijhouden, waarin ze schrijfproducten bewaren, als bewijs van hun niveau. (In de bovenbouw kan dit overgaan naar het schrijfdossier voor het schoolexamen).

Door met rubrics te gebruiken bij de evaluatie en beoordeling van teksten kan de docent niveaudifferentiatie toepassen. De referentieniveaus zijn daarbij de basis van de rubrics.

Leerlingen zouden bij de start van leerjaar 1 alle doelen van niveau 1F moeten beheersen. Naar verwachting zijn de leerlingen nog niet allemaal in staat hun schrijfproces zelfstandig te reguleren. De focus van het schrijfonderwijs moet daarom liggen op schrijfstrategieën. Bij strategieonderwijs

is convergente differentiatie het meest effectief (samenwerken in groepen van verschillende niveaus).

Wanneer leerlingen niveau 1F nog niet beheersen, is extra aandacht nodig om de achterstand in te halen. Afhankelijk van het aantal leerlingen dat dit betreft kiest u voor extra aandacht tijdens het basisprogramma, of extra begeleiding daar boven op. Geef leerlingen bij complexe schrijfp opdrachten in andere vakken taalsteun in de vorm van werkwijzers en schrijfkaders.